

МОЛИЯ

ИЛМИЙ ЖУРНАЛ

ISSN 2010-9601

3
2015

ТОШКЕНТ

СУҒУРТА ИШИ

Б. Санакулова, Ф. Одилов. Ўзбекистонда аграр секторни суғурталаш масалалари	93
С. Матиязова. Анализ страхового рынка Узбекистана и тенденциеого развития	97

СОЛИҚЛАР ВА СОЛИҚҚА ТОРТИШ

С. Ширинов. Ер солиғи тушумларини прогноз қилиш масалалари	101
Ғ. Сафаров. Табиий ресурслардан фойдаланганлик учун солиқлар ва тўловларнинг назарий тамойиллари	105
Ж. Аҳмедов. Инновацион фаолиятни солиқлар орқали рағбатлантиришнинг хориж тажрибалари	109

ПЕНСИЯ ИШИ

Ш. Закирходжаева. Пенсия тизими ислохотларини чуқурлашуви ва инвестициялаш жараёнларининг ривожлантириш масалалари	113
--	-----

ХОРИЖ ТАЖРИБАСИ

А. Ваҳабов, Ш. Ражабов. Европа Иттифоқи мамлакатларининг ижтимоий-иқтисодий тараққиёти тенденциялари	120
--	-----

ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИДА

О. Камолов, Қ. Чинқулов. Хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини ривожлантириш масалалари	125
Э. Турдиев, З. Пардасва. Масъулият марказлари бўйича бошқарув ҳисобини ташкил қилиш	130
Д. Худайберганов, И. Маткаримова. Товар ва хизматлар бозорининг ривожланиш тенденциялари	135
Р. Тапматова. Соғлиқни сақлаш соҳасини молиялаштириш масалалари	140

Бу ҳолат республикамиз солиқ тизимини табиий ресурслардан фойдалан-
галик учун солиқлар ва ўловларнинг назарий тамойилларидан келиб чиққан
ҳолда такомиллаштириш заруратини тақозо этади.

Биринчидан, хўжалик субъектларининг солиқ мажбуриятларини уларни
табиий ресурслардан фойдаланиш даражасига боғлиқ ҳолда шакллантириш,
яъни уларнинг умумий солиқ юкани оширмаган ҳолда кўпроқ эътиборни
ресурс солиқларига қаратиш.

Иккинчидан, содалаштирилган солиққа тортиш тартибидаги солиқ
ўловчилар учун босқичма-босқич ресурс солиқларини жорий этиш лозим.

Адабиётлар рўйхати

1. Бобылев С.Н., Ходжаев А.Ш. Экономика природопользования. – М.: ТЕИС, 2012.
2. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси. – Т.: Адолат, 2013.

Ж. Аҳмедов

ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТНИ СОЛИҚЛАР ОРҚАЛИ РАҒБАТЛАНТИРИШНИНГ ХОРИЖ ТАЖРИБАЛАРИ

*Мақолада инновацион фаолиятни солиқлар орқали рағбатлантиришнинг хори-
жий мамлакатлар тажрибалари умумлаштирилган ҳолда ўрганилган.*

Таянч сўзлар: инновацион фаолият, солиқ имтиёзлари, солиқ кредити, тез-
лаштирилган амортизация усули, корпорациялар даромад солиғи.

*В статье рассматривается зарубежный опыт налогового стимулирования
инновационной деятельности.*

Ключевые слова: инновационная деятельность, налоговые льготы, налоговый
кредит, метод ускоренной амортизации, корпоративный подоходный налог.

This article examines the international experience of tax incentives for R&D.

Keywords: innovation activity, tax incentives, tax credit, method of accelerated
depreciation, corporate income tax.

Иқтисодийни ривожлантириш учун муҳим шартлардан бири иннова-
цион фаолиятни қўллаб-қувватлашга қаратилган чора-тадбирларни давлат
томонидан ишлаб чиқиш ва амалда қўллаш билан белгиланади. Кўпгина
хорижий давлатларда солиқ имтиёзларининг қўлланилиши ҳукуматларнинг
хусусий бизнес вакилларининг илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик
ишларини молиялаштиришга рағбат уйғотиш билан ифодаланади. Бу муҳим
вазифани бажаришда солиқ имтиёзларидан самарали фойдаланиш масаласи,
айниқса, долзарб ҳисобланади.

Жаҳон миқёсида кузатилаётган глобал солиқ ислохотлари шароитида
инновацион фаолиятни солиқлар орқали рағбатлантиришнинг назарий ва
амалий жиҳатларини доимий равишда такомиллаштириб бориш зарур. Бу
эса, ўз навбатида, инновацион фаолиятга қаратилган солиқ имтиёзларининг
самарали шакллари излашни тақозо этади.

Хорижда давлатнинг инновацион жараёнларни амалга оширишда инновацион фаолиятни қўллаб-қувватлашнинг қуйидаги рағбатлантирувчи механизмлари амал қилади:

- илмий-техник тараққиётни ривожлантиришга қаратилган қулай иқтисодий шарт-шароитларнинг яратилиши;
- имтиёзли солиқ ставкаларининг қўлланилиши (асосан кичик бизнес субъектлари учун);

- солиқ мажбуриятларини бажариш учун имтиёзли шарт-шароитлар ва ҳисоботларнинг соддалаштирилган тартибининг қўлланилиши;

- солиққа тортиладиган даромадлардан чегирмалар қилиниши;

- амортизацион рағбатлантириш усуллариининг қўлланилиши ва ҳоказо.

Солиқ имтиёзлари кўринишидаги мазкур рағбатлантирувчи механизмларининг қўлланилиши хўжалик юритувчи субъектларнинг фойдалилик кўрсаткичларининг ошишига ва ўзларининг молиявий ресурсларини ўсишига олиб келади.

Маълумки, тўғри солиқлар инвестицион фаолиятнинг йўналишлари, ўлчамлари ва ўсиш суръатларига рағбатлантирувчи таъсир ўтказувчи асосий воситалардан ҳисобланади. Бу ўринда корпорациялар даромадидан олинadиган солиқнинг ўрни салмоқли десак, муболаға бўлмайди.

Хорижий амалиётда «солиқ чегирмалари» атамаси асосан солиққа тортиладиган базадан маълум мақсадлар учун қилинган харажатларни тўлиқ ёки қисман чегириб ташлаш билан ифодаланади. Шунингдек, айрим давлатларда инновацион фаолиятни рағбатлантиришда илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишларига қилинган харажатлар салмоғидан ҳам катта миқдорда солиққа тортиладиган даромаддан чегирмаларни амалга оширишга рухсат берилади. Бу эса, корпорациялар даромад солиғи базасини камайтириб, корхоналарнинг молиявий имкониятларин кучайтиради (1-жадвал).

1-жадвал

Айрим хорижий давлатларда инновацион фаолиятни рағбатлантириш бўйича берилган имтиёзлар таркиби [1]

Давлатлар	Корпорациялар даромад солиғи билан боғлиқ имтиёзлар механизми
Бразилия	1. Инновацион фаолиятга қаратилган харажатларнинг 160 %гача бўлган миқдорда солиққа тортиладиган даромаддан чегирилиши. 2. Инновацион фаолиятда фойдаланиладиган асосий воситалар учун махсус амортизация режимининг қўлланилиши.
Канада	Инновацион фаолиятга қаратилган харажатлар учун федерал солиқлардан 20 %гача солиқ кредитининг тақдим этилиши.
Хитой	1. Инновацион фаолиятга қаратилган харажатларнинг 150 %гача бўлган миқдорда солиққа тортиладиган даромаддан чегирилиши. 2. Замонавий технологияни ўрнатанлиги учун бизнес субъектларига солиқ имтиёзлари тақдим этилиши. 3. Юқори ва янги технологияларга асосланган корхоналар учун корпорациялар даромад солиғи ставкасининг 25 %дан 15 %гача пасайтирилиши. 4. Инновацион фаолият билан шуғулланувчи маҳаллий ва хорижий инвесторларни импорт божи, ҚҚС ва бошқа эгри солиқлардан озод қилиш.

Хорватия	1. Фундаментал тадқиқот ишлари учун сарфланган харажатларнинг 250 %гача бўлган қисми солиққа тортиладиган даромаддан чегирилади. 2. Амалда қўлланилган тадқиқот ишлари учун сарфланган харажатларнинг 225 %гача бўлган қисми солиққа тортиладиган даромаддан чегирилади. 3. Илмий-тадқиқот ишини ривожлантириш учун сарфланган харажатларнинг 200 %гача бўлган қисми солиққа тортиладиган даромаддан чегирилади.
Чехия	1. Инновацион фаолиятга қаратилган харажатларнинг 200 %гача бўлган қисми солиққа тортиладиган даромаддан чегирилиши. 2. Инвестицион фаолият билан шуғулланувчи корхоналар учун 10 йил давомида солиқ чегирмаларини амал қилиши.
Франция	100 млн еврогача инновацион фаолиятга харажатларни амалга оширган солиқ тўловчига 30 %лик солиқ кредити тақдим этилиши.
Литва	1. Инновацион фаолиятга қаратилган харажатларнинг 300 %гача бўлган қисми солиққа тортиладиган даромаддан чегирилиши. 2. Инновацион фаолиятда фойдаланиладиган асосий воситалар учун махсус амортизация режимининг қўлланилиши.
Малайзия	Инновацион фаолиятга қаратилган харажатларнинг 200 %гача бўлган миқдорда солиққа тортиладиган даромаддан чегирилиши.
Россия Федерацияси	1. Инновацион фаолиятга қаратилган харажатларнинг 150 %гача бўлган қисми солиққа тортиладиган даромаддан чегирилиши. 2. Инновацион фаолият билан шуғулланувчи корхоналар учун фойда солиғи, қўшилган қиймат солиғи ва ягона ижтимоий тўлов ставкасининг пасайтирилиши.

Жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, ўрганилган давлатларнинг деярли барчасида инновацион фаолиятга қаратилган харажатлар тўлиғича, айрим ҳолларда ушбу мақсадда қилинган харажатларнинг 2 ёки 3 баробар миқдори солиққа тортиш базасидан чегириб ташланмоқда. Шунингдек, инновацион фаолият билан шуғулланувчи корхоналар учун солиқ турлари бўйича пасайтирувчи коэффицентлар ҳам қўлланилиши кўзда тутилган.

Шу ўринда айтиш лозимки, АҚШда илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишлари учун солиқ чегирмалари (Research and Experimental Development Tax Credit) биринчи марта 1981 йилда иқтисодиётни барқарорлаштириш бўйича фискал тадбирлар тўғрисидаги қонун (Economic Recovery Tax Act) асосида қўлланилган.

Корпоратив даромад солиғини ҳисоблашда ва амортизация ажратмалари кўринишидаги харажатларни шакллантиришда комплекс ёндашув солиқ имтиёзларидан самарали фойдаланиш йўналишларини белгилаб беради. Ушбу усуллардан фойдаланиш солиққа тортишдан кейин тадбиркорлик субъектлари ихтиёрида қоладиган ўз молиявий маблағларининг ўсишига олиб келади, бу эса инвестицион фаолиятни ривожлантиришда муҳим дастак бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Ривожланган мамлакатларда қўлланиладиган тезлаштирилган амортизация усули ишлаб чиқариш фондларини доимий равишда янгилаб бориш билан белгиланади. Чунончи, АҚШда илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишларида қўлланиладиган (хизмат муддати 5 йилдан 10 йилгача бўлган) ускуна ва қурилмалар учун амортизация нормаси беш йил қилиб белгиланган. Бундан ташқари, амортизация муддати беш йил бўлган асосий восита-

лар қийматини дастлабки икки йилда 64 %гача амортизация қилишга рухсат берилади.

Японияда тезлаштирилган амортизация тизими энергия ёки ресурслардан тежамкор фойдаланувчи ускуналарни ишлатувчи, шунингдек, атроф-муҳитни ифлослантirmайдиган технологиялар асосида ишловчи компаниялар учун қўлланилади. Тезлаштирилган амортизациянинг ставкаси 10 %дан 50 %гача бўлишига рухсат берилади (кўп ҳолларда 15–18 %лик ставка амал қилади)[3].

Германияда илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишларида фойдаланиладиган техник ускунадан биринчи йилда унинг қийматининг 40%гача бўлган қисмини чегиришга рухсат берилади.

Францияда тезлаштирилган амортизация фақатгина энергияни тежовчи, атроф-муҳитни ифлослантirmайдиган ва ахборот технологиялари учун қўллаш қатъий белгилаб қўйилган. Масалан, компьютерни 1 йил мобайнида тўлигича амортизация қилишга йўл қўйилади. Шунингдек, ушбу давлатда амортизацияни ҳисоблашнинг дегрессив усули қўлланилади, яъни асосий воситалар қолдиқ қиймати ва амортизация нормаларидан келиб чиқиб ҳамда тузатиш коэффициентларини қўллаган ҳолда ҳисобланади. Тузатиш коэффициентлари ҳажми асосий воситадан фойдаланишнинг норматив муддатларига бевосита боғлиқ: 3 йилдан 4 йилгача – 1,5; 5 йилдан 6 йилгача – 2; 6 йилдан ортиқ – 2,5.

Шуни алоҳида қайд этиш лозимки, бундан бир неча ўн йиллар аввал фундаментал тадқиқотларнинг ривожланиши даражаси мамлакатнинг технологик келажаги билан ифодаланса, амалий ишланмалар ишлаб чиқаришнинг жорий ҳолати билан белгиланар эди, Бугунги кунда ривожланган давлатларда амалий ишланмаларга йўналтирилган инвестициялар ҳажми фундаментал тадқиқотлар учун қилинган ажратмаларга нисбатан бир неча баравар ўсганлигини эътироф этиш мумкин[4].

Бугунги кунда инновацион фаолиятни рағбатлантиришда асосий дастак бўлиб хизмат қилувчи солиқ имтиёзлари салмоғи тобора ортиб бормоқда. Хорижий мамлакатларда қулай инновацион муҳитни таъминловчи солиқ имтиёзларининг устун жиҳатлари шундаки, имтиёзлар аванс тариқасида эмас, балки реал инновацион ғоялар ва янгиликлар учун рағбатлантирувчи таъсир воситаси эканлиги билан белгиланади. Шу ўринда муҳим жиҳат шундаки, бюджет даромадларининг солиқ имтиёзлари берилиши натижасида йўқотишлари ҳажми корхоналарнинг инновацион жараёнларга йўналтирган маблағлари миқдорига тенг бўлиши билан ўзига хослик касб этади.

Ғарб давлатларида инновацион жараёнларни тезлаштиришга қаратилган имтиёзларни доимий равишда мониторингини амалга оширилиши устувор соҳа ва тармоқларда инновацион фаолиятни мақсадли рағбатлантиришни амалга оширилишидан далолат беради[5].

Хорижий давлатларда қўлланиладиган солиқ имтиёзларининг инновацион фаолиятни рағбатлантиришдаги таъсири нафақат уларнинг сони билан, балки иқтисодий конъюнктурага (ички ва ташқи), тадбиркорлик муҳитининг яратилганлиги ва инвестицион жозибadorлиги, сиёсий вазият ва бошқа бир қанча омиллар билан аниқланади. Хорижда солиқ имтиёзларининг кенг қўлланилишига қарамасдан, бугунги кунда алоҳида олинган давлат учун ижобий самара берувчи «тайёр рецепт» ҳали мавжуд эмас. Илмий-тадқиқот ва

замонавий технологияларни ривожлантиришни рағбатлантиришга қаратилган миллий солиқ тизимларининг шаклланишида нафақат бу борада тўпланган жаҳон тажрибаси, балки ҳар бир давлат учун ўзига хос жиҳатларни ҳам ҳисобга олинса, мақсадга мувофиқ бўлади.

Адабиётлар рўйхати

1. Global Survey of R&D Tax Incentives. Deloitte Global Services Limited, March 2013. //www2.deloitte.com
 2. Warda J. An Update of R&D Tax Treatment in OECD Countries and Selected Emerging Economies, 2008–2009. <http://www.oecd.org>
 3. Workman Bob H. The Amortization Book. – United Financial Publishers, 2010.
 4. Инновации – фактор экономического роста / П.Г. Никитенко, А.В. Марков, И.И. Сержинский, В.А. Колотухин; Под ред. П.Г. Никитенко. – Минск: НО ООО «БИП-С», 2003.
- Кулагин А.С., Леонтьев Л.И. О стимулировании инновационной деятельности// Недвижимость и инвестиции. Правовое регулирование. 2002. №1.